

вирішення завдань всебічного гармонійного розвитку особистості в процесі взаємодії з природним середовищем і вимагатиме від педагогів пошуків нових шляхів, форм та методів для ефективного вирішення даної проблеми.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державна національна програма „Освіта” (Україна XXI століття). – К. : Райдуга, 1994. – 287 с.
2. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. – № 16. – Квітень.
3. Закон України „Про загальну середню освіту” // Голос України. – 1999. – 23 червня.
4. Мироненко В. В. Методичні аспекти виховання дбайливого ставлення до природи у педагогічній спадщині І. П. Деркачова (1834 – 1916) / В. В. Мироненко // Горизонты образования. – 2011 – № 2. – С. 137–139.
5. Сухомлинський В. А. Этюды о коммунистическом воспитании / В. А. Сухомлинский // Народное образование. – 1967. – № 2.
6. Силко Є. М. Ідея єдності людини і природи як основа екологічного виховання школярів / Є. М. Силко // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. Київ. – 2009. – № 3 (64)
7. Естетичне виховання учнів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14495/>

Анотація

Г.И.Котлярчук

Формирование эстетического отношения к природе как необходимая составляющая экологического воспитания

В статье проанализирована эффективность экологического воспитания при условии формирования эстетического отношения к природе. Рассматривается важность педагогического влияния в процессе учебы и воспитания на формирование экологической культуры учеников и эстетичное отношение к природе.

Ключевые слова: эстетичное и экологическое воспитание, отношение к природе, экологическая культура.

Summary

H.I.Kotlyarchuk

Formation of Aesthetical Attitude to Nature as Necessary Part of Ecological Education

The effectiveness of ecological education under the condition of formation of aesthetical attitude to nature is analyzed in the article. The importance of pedagogical influence in the process of study and upbringing onto the formation of ecological culture of pupils, and aesthetical attitude to nature is studied.

Key words: esthetic and ecological education, attitude to nature, ecological culture.

Дата надходження статті: „26” березня 2012 р.

УДК 37.033 „19”

Н.С.КРАВЕЦЬ,

асистент

(м.Івано-Франківськ)

Педагогічні умови використання здобутків екологічного виховання останніх років

XX сторіччя в сучасних умовах

У статті проаналізовано здобутки педагогів з екологічного виховання 6-7 річних дітей в сучасних умовах останніх років XX сторіччя.

Ключові слова: педагогічні умови, екологічне виховання, дошкільна освіта, екологічне спрямування.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Специфіка екологічного виховання в сучасних ДНЗ України полягає в тому, що успішне вирішення його проблем не вичерпується доробком лише сучасної дошкільної педагогіки та суміжних з нею наук про дитину. Взаємовплив, взаємопроникнення, взаємозалежність фактично кожного завдання та шляхів його розв'язання сьогодні простежується у контексті з практикою діяльності вихователів за всі роки з часу актуалізації екологічного виховання як проблеми педагогічної. Сучасна дошкільна освіта покликана не лише формувати сучасні знання, вміння й навички, а й повинна творчо використовувати досвід минулих років, не бути осторонь нього, а, навпаки, адекватно реагувати на здобутки і, зберігаючи їхню неповторність й оригінальність, сприяти пошукам шляхів їхнього втілення у діяльність екологічного спрямування.

Формулювання цілей статті... **Мета** – проаналізувати доробок педагогів кінця XX сторіччя з екологічного виховання 6–7 річних дітей і охарактеризувати умови його перенесення в роботу з сучасними вихованцями.

В останнє десятиріччя українські вчені активно досліджують проблему екологічного виховання дітей відповідно до нових інтеграційних підходів, які вирізняють дошкільну освіту XXI століття. Особливо ці питання актуалізуються в умовах реалізації нової програми „Я у світі” й формування екологічної компетенції дітей до початку їхнього систематичного навчання в школі [1, 2]. Наші наукові погляди не лише суголосні з дослідниками проблеми екологічного виховання (Н.Горопаха, Н.Лисенко, З.Плохій, Г.Тарасенко), а й передбачають детальне вивчення доробку теоретиків і практиків останніх десятиріч XX століття задля того, щоб творчо його використати в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу... Теоретичний аналіз педагогічного процесу з 6–7 річками в контексті їх екологічного виховання дозволяє констатувати, що на сьогодні сформувалися і є чинними два підходи до роботи з дітьми цього віку: I-й – у ДНЗ; II – у ЗОШ I ступеня. Обидва перебувають у полі зору дослідників, які вивчають у т. ч. й екопроблематику, обумовлюючи її актуальність екологічною ситуацією не лише на планеті загалом, а у певних районах нашої країни, зокрема. Отож оригінальні підходи до екологічного виховання в минулі роки розглядаємо важливими для запозичення.

Так, важливою умовою для успішного перебігу процесів ознайомлення дітей з природою та екологічного виховання у руслі їхніх завдань можемо назвати прилучення кожної дитини до пізнавальної діяльності з урізноманітненням ролей, які щораз покладаються на кожного учасника й змінюються відповідно до її означеної мети. Отож, кожна дитина має можливість бути причетною до пізнавальних дій, випробувати у них свої можливості, а також перенести їх у різні ситуації й ролі. Таким чином, педагог планує не лише збільшення обсягу пізнавальної інформації для опанування дітьми, а й ускладнення їхньої участі в діяльності, ініціюючи в такий спосіб самостійність, активність, репродуктивно-творчу і, зрештою, творчу діяльність кожного вихованця.

До низки важливих умов, які були вдало апробовані в дошкільних закладах досліджуваних років, нами віднесено й практикування цікавих, неординарних форм організації пізнавальної діяльності. У віковому періоді дітей, яких ми обрали для дослідження, водночас з навчанням важливе посідає місце гра. Отож, з метою якомога активнішого прилучення дітей до складної інтелектуальної діяльності й у сучасних дошкільних навчальних закладах розпочинали роботу з ігрових і розважальних форм взаємодії з дітьми. Відтак, сформований інтерес спрямовували на стимулювання активності в діяльності, опанування інформацією й самостійні пошуки її джерел тощо. Попри все, такі нетрадиційні форми зосереджували на створенні позитивного емоційного настрою, ініціювання бажання брати активну участь у природоохоронних заходах у межах ДНЗ.

Оскільки методикою творчого використання доробку досліджуваних років передбачали комплексно-системне планування тем, у пізнавальній і практичній діяльності з метою доведення його ефективності у доборі змісту навчання і виховання, дітей об'єднували у дві великі групи. Ними стала функціональна та проблемна групи, робота з якими уможлиблювала впровадження не лише складеної нами програми дослідження, а й формування мисленнєвої діяльності сукупно з усіма психічними процесами кожного вихованця.

Повний акт інтерпретацій дій педагога послідовно охоплював низку певних фаз. Це такі: формування орієнтовної основи (підстави) дій; дії матеріальні; голосна мова; тиха мова і розумова дія (дії).

Стрижневим розглядали принцип природовідповідності, тобто дотримання і максимальне урахування психофізичних та індивідуальних пізнавальних можливостей кожного вихованця. Цей принцип попередньо впливав на добір методів і засобів, за допомогою яких діти пізнавали зміст, який ми передбачали на певному рівні навчання. Можемо без застережень сказати, що питання – як вчити і як виховувати – становить для сучасного етапу розвитку дошкільної дидактики, як і початкової школи та їх виховного процесу загалом основну проблему. Окрім певної різниці в конкретних розв'язках її окремих аспектів, які існували в досліджуваній період і є актуальними для нас, визнавалась і визнається основоположна ідея щодо їх подібності. Адже і тодішні педагоги, і сучасні беруть за основу спільні погляди на розвиток психіки дитини в сенситивному періоді, а також підходи до факторів впливу на нього.

У цьому аспекті вирішальне значення належить пізнавальним процесам, а саме – мисленню та натуральній, спонтанній схильності дітей до інших видів розумових дій. Передусім, дитину й надалі варто розглядати як істоту біосоціальну, діяльну, яка в умовах активного пізнання опановує оточуючим світом, в т. ч. природним довкіллям. По цьому варто й сьогодні спиратися на думку, яку чітко виразив Г.Доман, стверджуючи, що мислення є інструментом дії, а дія – процесом активного пристосування до середовища, причому, ані мислення, ані дія не обумовлюють перетворення реальності, а лише адаптують особу до певних умов. У повному акті мислення, пов'язаного з дією, дослідник визначив низку ступенів, які, на думку вченого, мають вплив на методи навчання і сприяють доведенню доцільності їх застосування [3].

Домагаючись різностороннього розвитку особистості шляхом екологічного виховання, мету творчого використання доробку означених років убачаємо в унеможливленні односторонності виховання і забезпеченні багатогранності його впливу на сукупність показників розвитку кожного вихованця. Загалом, це не виключає окреслення у виховному процесі не лише прикінцевої, а й вузькоспеціальної мети, якій вже відводили, і якій ми відводимо окремі функції впливу на певні сфери особистості або на їхні окремі показники, скажімо – екологодоцільна поведінка.

Експериментальне доведення доцільності впровадження доробку в сучасну практику екологічного виховання свідчить, що все ж слід уникати односторонності у визначенні виховної мети щодо розвитку

спеціально означених якостей дітей. Скажімо, підтвердились наші очікування від апробованої системи роботи, в якій було поєднано теорію з практикою і що ми простежували в основних ознаках розвитку дітей в кожній конкретній ситуації. Так, аналіз одержаних результатів з опертям на положення теорії пізнавальної, психологічної і дидактичної основ системи навчання дає підстави вважати, що синтез теорії й практики не є механічним поєднанням двох окремих систем, натомість це є їх новою якістю, в якій виражено не лише адекватне розуміння цілості складників процесу пізнання, а й презентацію нових підходів до організації педагогічного процесу в початкових ланках освіти.

Результати аналізу прикладів перебігу розумової і практичної взаємодії дітей з довкіллям на її трьох рівнях (конкретний, моральний і структурний) увиразнили своєрідність функціонування методів навчання. Зрозуміло, що її значною мірою обумовлювало використання різноманітних дидактичних матеріалів, все ж вони викликали стимуляційні й корегуючі дії, сприяли індивідуалізації виховних впливів педагога на кожну дитину, також посилювали позитивний вплив на всю групу дітей.

Названі методи трактуємо як методи активізації діяльності дітей, враховуючи той факт, що складність і багатогранність екологічного виховання вимагають не лише диференційованих форм, а й відповідного добору методів праці з вихованцями. З-поміж таких форм, які апробовано роками, виділяємо спілкування з дітьми на природничу тематику відповідно до обставин. Отож і різні й принагідні ситуації посідали в спілкуванні досить важливе місце не лише дотично до екологічного виховання, а й для розвитку та навчання дітей загалом [4].

Оскільки реалізація обраних нами тем передбачала комплексне застосування методів роботи, то ж для зручності ми виокремили їх у такі умовні групи. Це:

- дійові (елементарний аналіз, самостійне дослідництво, синтез, керування власною діяльністю, диференціювання завдань, моделювання і вправлення дотично до теми);
- словесні (пояснення-інструкції, спілкування, запитання, повторення, бесіди, метод живого слова, розповіді, дилемні ситуації, логічні завдання);
- оглядові або перцептивні (показ, особистий приклад).

У педагогічному процесі з сучасними дітьми означеного віку застосовуються, здебільшого, дієві методи з опертям на їхню активність у діяльності, а також стимулюють і перцептивні та словесні методи впливу на підопічних.

Діяльність і контактування зі світом природи водночас уможлиблює позитивні переживання дітей, стимулює засвоєння ними знань різного змісту шляхом їх різноаспектного сприймання, а особливо за допомогою кінетичних виражень і дотику, що якнайширше можна впроваджувати в дослідницьку діяльність.

У цьому віці діти вирізняються високою сенсорною вразливістю, а за умови здійснення різних розумових полісенсорних спостережень, що позитивно впливають на їх загальний розвиток, сенсорні (перцептивні) методи є особливо важливими в екологічних дослідках і ситуаціях.

У низці означених методів важливе місце і сьогодні слід відводити слову, яке збуджує пізнавальні та емоційні переживання, інформує дітей, впорядковує попередньо опановані відомості. Отже, мову розглядаємо як своєрідний засіб розуміння дітьми об'єктів і явищ природи за допомогою символів, які не лише безпосередньо інформують про них, а також і про відносини, що існують між ними. Поняття і їхній зміст, який подаємо дітям словесно, вони засвоюють настільки, наскільки є опертими на зміст своїх безпосередніх спостережень і сформованих уявлень упродовж еколого-дослідницької діяльності.

У відносинах між однолітками мова виконує також імпресивну функцію, яка увиразнюється під впливом учинків інших. Її виконує і слово педагога, здебільшого, в аспекті соціально-морального виховання, коли воно спрямоване на керівництво вчинками дітей, їхньою поведінкою загалом. Так вплив слова доцільно поєднувати і з суспільним досвідом дітей, їх конкретними життєвими ситуаціями, уникаючи при цьому загрози вербалізму, який є особливо небезпечним для екологічного виховання в сенситивному періоді. Поза тим, педагог вдається і до засобів живого слова, особливо коли переказує твори, інспірує експресію, спирається на дитячий народний фольклор і приклади народного природокористування у всіх його жанрах: від загадок і віршів – до легенд і бувальщин.

Культурі слова, як і в досліджуваній період, сьогодні слід відводити чимале місце і в щоденному житті дітей, адже вона концентрує їхню увагу, регулює перебіг різних занять поза спеціально організованими. Отож, у сучасний процес керівництва екологодоцільною діяльністю аналогічно вплетено словесні методи, які є неподільними з безпосередніми спостереженнями і досвідом кожного вихованця, зміцнені показом, розгляданням картин, особистим прикладом педагога тощо. Відтак, вони сприяли і сьогодні сприяють одержанню очікуваних результатів у педагогічному процесі.

Зі словесних методів особливий методичний вплив чинили такі:

- розмови, читання оповідань, загадування загадок на розвиток пізнавальних процесів і розширення обсягу відомостей; вивчення напам'ять віршів, текстів, простих цифрових даних тощо;
- пояснення інструкцій, які сприяли набуттю дітьми доступних умінь, рухової спритності, пізнавально-дослідних навичок і постановки різних завдань;

– способи міжособистісного порозуміння, як вплив на вчинки дітей шляхом звернення до їх розуму, вираження схвалення (заперечення), нагадування, пояснення, переконання, навіювання у формі спонуки чи заборони;

– методи живого слова, які збуджували почуття та пізнавальні інтереси, впливали на уяву і мотивації дитини і слугували, передусім, переказуванню літературних творів.

Таким чином, керуючи діяльністю задля розвитку мислення дітей та всіх життєвоважливих психічних процесів, уможлиблювали одночасне засвоєння ними відомостей унаслідок власного пошуку, який вів їх до різних відкриттів, ставив перед ними завдання у формі логічних і пошукових проблем, збагачуючи світ переживань і цінностей. В методи вплітали елементи забав та інших емоційних компонентів. Відтак, ігрові й емоційно-чуттєві мотиви схилили кожную дитину до зусиль, а наслідком їх подолання ставало відповідне навчання і досягнення відповідності власного прогресу до ustalених рекомендацій педагога.

Пізнавальний зміст діти завжди помічають у контексті зі своїми відчуттями і уявою. Відтак вони надають йому змістові цінності, які залежать також і від їхнього емоційного ставлення. Поведінка педагога в таких ситуаціях змінює мотивацію опанування дітьми новими вміннями, пробуджує цікавість до знань лише за умови, якщо вона оперта на методи, притаманні роботі над певною темою чи їхнім комплексом.

Отже, як і в минулі десятиріччя, педагогу слід добирати методи взаємодії з дітьми із урахуванням специфіки кожної теми. Таким чином, кожен змушений шукати оптимальні методи, які були б здатні забезпечити найкращі наслідки. В такий спосіб внеском особистого досвіду педагога досліджуваних років збагачували доробок, а в сучасних умовах нагромаджені знання слід розглядати основою для дослідно-експериментальної та щоденної роботи з дітьми. Напрацьовані десятиліттями методи були зорієнтовані на пізнання, планування та взаємодію чи співпрацю з вихованцями.

Основними з-поміж них, що забезпечували реалізацію комплексно-системних тем дотично до перманентності розвитку кожної дитини, були дійові методи: кожен займався окресленими діями, опановував конкретними знаннями і вміннями, емоційно-мотиваційними позиціями, а, відтак, сам змінювався і розвивався. Завдання сучасного педагога полягає в спонуканні до ініціативності кожної дитини шляхом інспірування підтримки, а часом і модифікації функцій. Доцільним є і організація таких умов, щоб означені функції відповідали логіці методичних настанов і забезпечували очікувану ефективність. Отже, педагог повинен спиратися на зацікавлення дітей конкретними екологічними проблемами, які можуть стати суттєвим приводом для їхньої пошуково-дослідницької діяльності, ініціювати й підтримувати активність на тривалий час. Насамперед, це захоплення дітей та їх спонукання до вирішення найважливішої проблеми пошуку, яка передбачає пізнавальні дії різної складності.

Дійові методи загалом вирізняються чималим навантаженням на дітей і передбачають активність кожного. Коли ж педагог моделює реальні ситуації, які будуть для вихованця очевидним стимулом і вимагатимуть відповідних дій, тоді вони зворотно ведуть до очікуваних змін у їхньому розвитку загалом, а не лише в екологічному вихованні. Завдання для дітей, які визначає педагог узагальнено чи детально, залежно від змісту очікуваного результату, способів пізнання конкретних предметів у певній ситуації й у змодельованих умовах, ініціює пошуки ними самостійних підходів і формування основних узагальнень, що позитивно впливає на екологічну свідомість.

Плануючи дидактико-виховну спрямованість заходів з екологічним змістом і у вільний час, педагог передбачає різні види діяльності дітей, логічно відбирає такі їхні форми, які можна зреалізувати й іншими методами, а не лише дійовими. Під час занять, організованих із використанням дійових методів педагог користується розмовами, відповідями, живим словом, спостереженнями, показом тощо. Дітям по цьому створює можливість спостерігати за оточенням, що надає багаті враження, уможлиблює пізнання конкретних предметів і явищ, їхнє порівняння. Ці спостереження та набута інформація є підставою для проведення цікавих розмов, рушієм для забав та ін. У сучасній початковій школі за умови застосування системних тем, які вимагають багатостороннього змісту, зумовлюються очікувані результати, активно реалізуються різносторонні завдання, а також застосовуються адекватні до них методи.

У своїй роботі наші попередники спиралися на ідею творця методу „центрів зацікавлень” – О.Декролі, який прагнув підготувати дітей до „життя через життя”, шляхом їх пристосування до природного і суспільного довкілля. По цьому точкою відліку були натуральні потреби і зацікавлення вихованців. Згідно з методом О.Декролі, пізнання світу повинно було бути організоване за допомогою тематичних центрів, пристосованих до фаз розвитку, до потреб, що виявляються, до розумових і фізичних вправлень дітей, які формуються [5]. Такі тематичні центри ставали водночас центрами зацікавлень і навчання дітей. У сучасній дидактиці ми не заперечуємо цей метод О.Декролі, оскільки він сприяє обстоюванню важливості активності, як спрямовуючого фактору ефективного розвитку дитини й організації її дій навколо цікавих для неї тем.

В основу багатостороннього впливу на учнів з метою формування їх особистості ми, скажімо, включали чотири елементи знань: описові, з'ясовувальні, оцінкові й нормативні. По цьому спіраліся на положення теорії багатостороннього формування особистості, забезпечуючи навчання і учіння шляхом використання взаємозв'язків між елементами знань. Ця теорія тлумачить учню досягнуте як власне його відкриття, як його переживання і діяння, які не завжди є відособленими і, здебільшого, є своєрідними сторонами інтегрованого процесу навчання – учіння.

У проблемному методі до певної міри репрезентовано всі інші методи. Як своєрідні (детальні й підрядні), виступають і окремі форми мислення, тобто аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування і узагальнення. Внаслідок цього, проблемний метод, який вирізняється особливостями універсального, і за допомогою якого можна розглядати багато тем, надається до широкого використання в сучасних умовах. Він сприяє розвитку самостійності дітей, отож його слід застосувати в різних видах спеціально організованої самостійної діяльності.

Алгоритм проблемного методу, який апробовано нами сьогодні складається із таких видів діяльності дітей. Це:

- орієнтувальний і з'ясовувальний аналіз;
- пошук спроб для розв'язання завдань;
- програмування, розв'язання і очікування результатів;
- розв'язання проблеми шляхом самостійних пошуків;
- висновки, прикінцевий контроль, оцінювання активності дітей.

Цей алгоритм розглядаємо ефективним для 6–7 річних учнів, коли плануються різні методичні заходи, і коли вони розв'язують поставлені перед ними проблеми згідно з преферованим принципом навчання шляхом дослідження.

Системно-комплексний підхід до визначених тем, згідно нашої методики супроводжується проблемним аналізом із чітким системологічним, дидактичним і методичним обґрунтуванням.

Висновки... Отож, досвід останніх десятиріч минулого сторіччя в царині екологічного виховання 6-7 річних дітей значною мірою корелює з сучасним станом і підходами педагогів до розв'язання його завдань. Позиція вихователів дошкільних закладів яскраво репрезентує різні підходи до пізнання дітьми природного довкілля, а найефективніші з-поміж них повинні посісти чільне місце в сучасних умовах їхньої діяльності. Не варто дискутувати, який із запропонованих методів є найефективнішим у екологічному вихованні, адже їхнє протиставлення не дає очікуваних результатів. Зрозуміло, що лише комплексний підхід до використання методів, прийомів і засобів здатний інтегрувати науковий та естетичний погляд на об'єкти та явища природи, розгорнути перед дітьми цілісну картину її буття, забезпечити активну пізнавальну діяльність.

У наступних статтях актуальним є аналіз динаміки тих уявлень, якими опановують діти, та їхнє співвідношення із сучасним станом природи задля доведення важливості впливу людини на довкілля.

Список використаних джерел та літератури:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” / М-во освіти і науки України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
3. Доман Г. Гармоническое развитие ребенка (Как развить умственные и физические способности ребенка) / Г. Доман ; пер. с англ. – М., 1996. – 56 с.
4. Лисенко Н. В. Дошкільник і екологія / Н. В. Лисенко. – К. : РУМК, 1991. – 122 с.
5. Декроли О. Школа и воспитание / О. Декроли // Новые пути зарубежной дошкольной педагогики / под ред. С. В. Иванова, Н. Н. Йорданского. – М., 1927. – С. 112–131.

Анотація

Н.С.Кравець

Педагогические условия употребления достижений экологического воспитания последних лет XX столетия в современных условиях

В статье проанализированы достижения педагогов с экологического воспитания 6-7 летних детей последних лет XX столетия в современных условиях.

Ключевые слова: педагогические условия, экологическое воспитание, дошкольное образование, экологическое направление.

Summary

N.S.Kravets'

The Pedagogical Conditions of Usage of Achievements of Ecological Education of Last Years of the XX Century under Modern Conditions

The pedagogues' achievements in ecological education of children of 6-7 years of age under modern conditions of last years of the XX century are analyzed in the article.

Key words: pedagogical conditions, ecological education, preschool education, ecological direction.

Дата надходження статті: „27” березня 2012 р.